

hayat şartıyla ağaların yerine geçirdiler. Denizciler yeniçerilerden daha üstün oldukları için ilk dört dayı reisler arasından ve onlar tarafından seçildi. Yeniçeri divanı ise şeklen korunuyor ve toplantılarını yapıyordu. Fakat korsanların çeşitli devletlere saldırmaları ve bu devletlerin de Cezayir'i ablukaya almaları denizcilerin kuvvetini azalttı. Buna karşılık yeniçeriler yavaş yavaş eski güçlerini kazanmaya başladılar. Bunun sonucu olarak 1689'dan itibaren dayılar yeniçeri subayları tarafından seçilmeye başlandı. Alınan karara göre dayı umumi meclis tarafından seçilecekti. Fakat uygulama genellikle böyle olmuyordu. Dayı ölmeden veya istifa etmeden önce kimin dayı olacağı kararlaştırılmadığı zamanlarda kanlı olaylar çıkıyordu. Bu mücadelede kimin galip geldiği anlaşılıp yeşil bayrak çekilinceye kadar karışıklıklar sürüyordu. Dayının taraftarlarının el öpmesiyle seçim tamamlanır, her tarafa muhafızlar gönderilerek asayiş sağlanırdı.

Dayılık Tunus'ta ve Trablusgarp'ta kaptandığı halde Cezayir'de Fransız işgaline kadar (1830) devam etti. 1671-1830 yılları arasında Cezayir'de iş başına gelen otuz dayının on altısı öldürülmüştür. Dayılık için hiçbir ehliyet ve menşei şartı aranmazdı. En âciz ve cahil yeniçeriler bile bu makama göz dikebilirdi. Fakat uygulamada askerlikten gelen dayıların seçilmeden önce ağalık veya "hüccetü'l-hayl" görevlerinde bulunmaları gerekirdi. Dayılar paşa divanına benzer bir meclisle istişare etmek zorundaydılar. İktidarları bu divanın kontrolü ile görünüşte sınırlanmış olmakla beraber gerçekte dayının mutlak hâkimiyeti vardı. Divan üyelerini ve nazırları dayı tayin eder, adaleti o yerine getirir ve yabancı devletlerle müzakerelere girerdi. Dayılar aldıkları yeniçeri maaşından başka beylerden ve memurlardan tevcih hakkı ile korsanların ele geçirdikleri ganimetlerden pay alırlar, göreve başlayan konsoloslardan ve barış antlaşmalarının imzalanması ve yenilenmesi halinde yabancı devlet başkanlarından da hediyeler kabul ederlerdi. Ayrıca yahudi tüccarlarla ortaklık kurarak para da kazanırlardı. Devlet hazinesinden ayrı olarak özel hazineleri vardı. Fakat özel hayatları gayet sıkı bir disiplin altında idi. Dayı seçilen kimse ailesinden ayrılmak ve Cenine Sarayı'nda solakların ve çavuşların gözü önünde yaşamak zorundaydı. Saraya kadının girmesi yasaktı. Dayı perşembe günü öğleden sonra evine gider, o gece ailesiyle kalır ve cuma günü muhafızlar ta-

rafından evinden alınarak cuma namazına, oradan da saraya götürülürdü. Dayı öldürüldüğü zaman malı müsadere edilir, aile fertleri canlarını kurtarabilirlerse kendilerini bahtiyar sayarlardı.

Cezayir eyaletinin gelirleri yeniçerilerin tahsisatını karşılamıyordu. Bu yüzden dayılar yahudilerden borç almaya başladılar. Yahudiler dayıların önce bankerleri, sonra siyasî araçları ve müşavirleri durumuna geldi. Batılı devletler konsoloslarına tâlimatlar vererek bu nüfuzlu yahudilerle anlaşmalarını istediler. Yahudiler kısa zamanda Avrupa ile Cezayir arasında aracılık edecek, menfaatleri doğrultusunda anlaşma yapacak ve savaş çıkaracak hale geldiler. Yahudi nüfuzu XVIII. yüzyılda daha da arttı. Cezayir Ocağı'nın çöküşü de buna paralel olarak hızlandı. Nihayet son dayı Cezayirli Hüseyin Paşa'nın bir alacak yüzünden Fransız konsolosunu tokatlaması Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesine sebep oldu (1830).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Hulelû's-sündüsiyye, Tunus Ahmediyye Ktp., nr. 4968, II, vr. 4^a, 10^b, 15^b; Hammûde b. Abdülazîz, *el-Kitâbü'l-Bâşi*, Tunus Ahmediyye Ktp., nr. 6553, I, vr. 4^{a-b}; Muhammed Sagir b. Yüsuf, *el-Meşre'u'l-melekî ft saltanati evlâdi Âli't-Türki*, Tunus Ahmediyye Ktp., nr. 6557, vr. 6^b-81^b; Hüseyin Hoca, *Beşâ'iru ehli'l-imân bi-fütühâti Âli 'Osman*, Tunus 1326/1908, s. 3-6; İbn Ebû Dînâr, *el-Mû'nis ft aḥbâr İfrîkiyye ve Tânis*, Tunus 1350/1932, s. 174-197; Aziz Samih, *Şimâli Afrika'da Türkler*, İstanbul 1937, II, 1-31, 46-115, 136-150, 221-229; İbn Ebû'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân bi-aḥbâri mü'lûki Tânis ve 'ahdi'l-emân*, Tunus 1963-66, II, 27-106; V, 42; Mehmet Maksudoğlu, *Tunus'ta Osmanlı Hakimiyeti* (doktora tezi, 1966), AÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., tür.yer.; a.mlf., "Tunus'ta Hakimiyetin Dayılardan Beylere Geçiş", *AÜİFD*, XV (1967), s. 173-186; Serçoğlu, *Tarih Lüğatı*, s. 65-66, 80, 343, 346-347; Pakalın, I, 407-408, 646-649.

MEHMET MAKSUDOĞLU

DE AMICIS, Edmondo

(1846-1908)

İstanbul hakkında kitap yazan
ünlü İtalyan edibi.

Oneglia'da doğdu. Modena Askerî Akademisi'nde okuyarak topçu subayı çıktı ve 1866 Avusturya-İtalya Savaşı'na katıldı. Önceleri ordunun yayın organı *L'Italia militare*'de askerlik hayatı üzerine çeşitli yazılar yazdı; yirmi bir yaşında iken de yayın müdürü oldu. 1868'de askerlikle ilgili hikâyelerinden meydana gelen ilk kitabı *La vita militare*'yi, arkasından da *Ricordi di Roma* (1870) ve *Ricordi del 1870-1871* adlı hâtıraları ile kısa hikâ-

yelerini topladığı *Novelle*'yi yayımladı (1872). 1871 yılında görevli olarak İspanya'ya gönderildi. Burada gördüklerini, Kurtuba halifelerinin ülkesindeki kültür kalıntılarını incelediğini belirttiği yazılarında anlattı ve daha sonra bu yazıları kitap haline getirdi (*La Spagna*, 1872). Aynı yıl askerlikten ayrılarak 1870'lerin sonuna kadar Hollanda, İngiltere, Fas, İstanbul, Paris gibi yerlere seyahat etti ve izlenimlerini *Olanda* (1874), *Ricordi di Londra* (1874), *Marocco* (1876), *Constantinopoli* (1878-1879) ve *Ricordi di Parigi* (1879) adlı kitaplarında yayımladı.

1880'den sonra seyahat etmekten vazgeçen De Amicis kendini tamamiyle yazılarına verdi ve şiirleriyle asıl şöhretini kazandığı çocuk ve okul hayatını konu edinen eserlerini kaleme almaya başladı (*Poesie*, 1880; *Gli amici*, 1883; *Il cuore*, 1886; *Sull'oceano*, 1889; *Il Romanzo di un maestro*, 1890; *Fra i scuola e casa*, 1892; *La Carrozza di tutti*, 1899; *Memorie*, 1899; *Ricordi di infanzia e scuola*, 1901; *Lotte civili*, 1901; *Le Cri du peuple*, 1907). De Amicis Bordighera'da öldü.

Eserlerinin en ünlüsü otuz yakın dile çevrilen *Il cuore*'dir. Bir öğrencinin günlük notları şeklinde kaleme alınmış duygusal bir çocuk romanı olan bu eser birkaç defa da Türkçe'ye çevrilmiş ve *Mektep Âlemi* (İstanbul 1328), *Çocuk Kalbi* (İstanbul 1926, 1984), *Annesini Kurtaran Kahraman Çocuk* (1957), *Vicdan, Bir Talebenin Hâtıra Defteri* (1960) adları altında yayımlanmıştır.

De Amicis'in Türkler'i özellikle ilgilendiren kitabı, yirmi sekiz yaşında iken 1874 yılında ziyaret ettiği İstanbul'u anlatan *Constantinopoli*'dir. Kitap ilk defa *Milan*'da 1878-1879 yıllarında iki bölüm halinde yayımlanmış, hemen arkasından Fransızca'ya, daha sonra da İngilizce, Almanca ve Yunanca'ya çevrilmiştir. Türkçe'ye ise ilk defa Reşad Ekrem Koçu tarafından, ancak on makalelik küçük bir kısmı Fransızca'sından özetlenerek çevrilmiş ve 1936 Ocak-Şubat aylarında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen bu kısa çeviri kitap halinde de yayımlanmıştır (1874'de İstanbul, İstanbul 1938). Eserin tam metin olarak Türkçe'ye kazandırılması, Kültür Bakanlığı Yayınları arasında ancak 1981 yılında ve yine Fransızca'sından yapılan bir çeviriyle gerçekleştirilmiştir (*İstanbul: 1874* [trc. Beynun Akyavaş]). Akıcı bir üslûba sahip bulunmasına rağmen çevirinin İtalyanca aslından yapılmamış olması ve kitaba orijinal gravürlerin tamamının alınmayıp alınanların da yeterince özenli basılma-

ması eserin Türkiye'deki yeni bir şansızlığıdır. De Amicis'i ve İstanbul üzerine yazılmış seyahatnâmeler arasında önemli bir yere sahip olan eserini, gerek yaptığı özet çeviriyle gerekse yayımladığı *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer verdiği geniş maddelerle (bk. bibl.) ilk defa Türk milletine tanıtan Reşad Ekrem Koçu'nun da belirttiği üzere müellif Türkler'le yakından temas etme fırsatı bulamamış, Türk hayatı hakkında verdiği bilgiler de kendininkilerden önce yazılanlardan pek ileri geçememiştir. Çünkü yazar kitabına aldığı bilgilerin pek çoğunu, İstanbul'da karşılaştığı ve bir kısmı ile yakın dostluk kurup eserini onlara ithaf ettiği İtalyan kolonisinden derlemiştir. Derlediği bu bilgileri tenkit süzgecinden geçirmemiş olması, ayrıca çok farklı bir dünyadan geldiğini ve gördükleri karşısında nasıl şaşkınlık geçirdiğini açıkça belirtmesine rağmen topladığı bilgileri kendince değerlendirmesi çeşitli yanlışlıklar yapmasına sebep olmuştur. Buna karşılık gazetecilikten yetişmiş olmasının da katkısıyla gelişmiş güçlü bir gözlem yeteneğine ve daha önceki seyahatnâme yazarlarının hiçbirinde görülmeyen olağan üstü acıklıkta bir üslûba sahip bulunması, ilgi çekici olaylarla ve ayrıntılarla süslediği eserini Avrupa'da o güne kadar yazılmış en popüler İstanbul seyahatnâmesi haline getirmiştir. Eserin okuyucu tarafından tutulmasının diğer bir sebebi de De Amicis ile birlikte İstanbul'a gelen Junck ve Cesare Biseo adlı ressamların yaptıkları, bugün büyük kısmı belge niteliği taşıyan gravürlerle süslenmiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. de Amicis, *İstanbul: 1874* (trc. Beynân Akyavaş), Ankara 1981, s. III-IV; A. Mori, *Gli Italiani a Costantinopoli*, Modena 1906, s. 231; M. Martini, *Edmondo de Amicis: L'homme, l'oeuvre, le témoin d'une époque* [baskı yeri yok], 1950; L. Gigli, *Edmondo De Amicis*, Torino 1962; R. Frattarolo, "Edmondo De Amicis", *Orientamenti Culturali-Letteratura Italiana I. Minori*, Milano 1962, s. 3099-3112; A. Rispoli — D. Ponté, *Costantinopoli Incisioni di Cesare Biseo*, İstanbul 1985 (sergi kataloğu); L. Troisio, "De Amicis, Edmondo", *Dizionario critico della Letteratura Italiana*, Torino 1986, II, 104-107; Çelik Gülersoy, *İstanbul Kitaplığı: Katalog*, İstanbul 1988, s. 234-235; Sema Germaner — Zeynep İnandı, *Orientalizm ve Türkiye*, İstanbul 1989, s. 151-167; *Enciclopedia Italiana*, Roma 1929-39, XII, 432; *TA*, XII, 367; R. Ekrem Koçu, "Amicis, Edmondo de", *İst.A.*, II, 782-783; a.mlf., "Constantinopoli", *a.e.*, VII, 3601-3605; *EBr.*, VII, 127; *ABr.*, VII, 34; *EAm.*, I, 740.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

DE'ÂİMÜ'L-İSLÂM

(دعائم الإسلام)

İsmâîlî fıkıh âlimi
Kâdî Nu'mân b. Muhammed'in
(ö. 363/974)
İsmâîliyye fıkhnın
en önemli kaynağı sayılan eseri
(bk. NU'MÂN b. MUHAMMED).

DEBÂ

(دبا)

Birleşik Arap Emirlikleri'nde
eski bir liman şehri.

Uman sahilinde Hint ve Afrika sahillerine açılan ticarî bakımdan hareketli liman şehirlerinde, bu arada Debâ'da çok sayıda zenci, Fars, Belûcî ve Hintli yaşamaktaydı. Debâ şehrinde aynı zamanda Câhiliye devrinin meşhur panayırlarından birisi kurulurdu. Receb ayının son gününde başlayan bu panayırda Arap yarımadasının ve deniz aşırı ülkelerin malları alınır ve satılırdı. İslâm öncesinde Uman bölgesine hâkim olan Cülendâ b. Müstekbir, diğer panayırlarda olduğu gibi Debâ panayırında da vergi tahsil ederdi. Hz. Peygamber, gençliğinde yaptığı ticarî seyahatlerinden birinde Muşakkar panayırına iştirak ettiğini söylemektedir ki (*Müsned*, IV, 206) muhtemelen ticaret kervanlarının güzergâhında bulunan Debâ panayırına da uğramıştır.

İslâm dini Arabistan'da süratle yayılmaya başlayınca Debâ'da oturan Ezd kabilesi mensupları, Ebû Süfere el-Atekî başkanlığında bir heyetle Medine'ye giderek Hz. Peygamber'e İslâmiyet'i kabul ettiklerine bildirdiler. Hz. Peygamber kendilerine zekât âmilî olarak Huzeyfe b. Yemân'ı gönderdi ve ona zekât esaslarını ihtiva eden bir mektup verdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra baş gösteren irtidad olaylarında bir kısım Debâlîlar da Lakit b. Mâlik Zü't-tâc önderliğinde irtidad ettiler. Halife Hz. Ebû Bekir bunların üzerine İkrime b. Ebû Cehil kumandasında bir ordu gönderdi. İslâm ordusu irtidad hareketini bastırıp Debâ'yı yeniden İslâm ülkesinin topraklarına kattı.

Bugün, Birleşik Arap Emirlikleri'nde Füceyre'ye doksan kilometre mesafede bulunan Debâ, bir tarım ve balıkçılık merkezidir.

DEBBÂÇ, Abdurrahman b. Muhammed

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 206; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, V, 527; VII, 101; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 265-266; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 399; İbn Hurdâzbiḥ, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 60; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), III, 249, 258, 315, 317, 340; Makdisî, *Aḥsenü't-tekâsım*, s. 71, 93; Bekrî, *Mu'cem*, I, 539; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 435-436; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, I, 174; IV, 200-203, 441; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 996-1009; a.mlf., "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri" (trc. Abdullah Aydınlı), *İİFD*, sy. 4 (1980), s. 332-337.

MUSTAFA AĞIRMAN

DEBBÂĞ

Hayvan derilerini işleyerek
kullanılır hale getiren
sanatkar, tabak
(bk. DERİ).

DEBBÂĞ,

Abdurrahman b. Muhammed

(عبدالرحمن بن محمد الديباغ)

Ebû Zeyd Abdurrahmân
b. Muhammed b. Alî el-Ensârî
(ö. 699/1300)

Muhaddis, fakih ve tarihçi.

8 Zilhicce 605'te (13 Haziran 1209) Kayrevan'da doğdu. Ensardan Üseyd b. Huda'yr'ın soyundandır. Bu sebeple Üseydî lakabıyla da anılır. Büyük dedesi, devrin sultanı tarafından kendisine verilmek istenen kadılık görevini kabul etmemek için derici (debbâğ) olmadığı halde bir derici dükkânına girerek orada çalışıyor görünmesi ve sultanın habercisine, "Bu işle uğraşan birinin kadılık yapmaya lâ-yık olamayacağına sultana söyle" demesi sebebiyle bu lakabı almış, torunu Abdurrahman da aynı lakapla tanınmıştır. Bazı kaynaklarda ondan İbnü'd-Debbâğ diye de söz edilmektedir.

Debbâğ babasından başka Kâdî Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muhammed el-Berkî, Kâdî Abdülcelîl el-Ezdi, İbn Şükr diye tanınan Ebû Amr Osman b. Süfyân, Muhammed b. İbrâhim el-Haneffî gibi âlimlerden ders aldı. Hocalarının sayısı sekseni aşmakta olup bunların adlarını *Bernâmec*'inde zikretmiştir. Hadis, fıkıh ve tarihle devamlı meşgul olan, naklî ve akllî ilimleri bilen bir kimseydi. Kuzey Afrikalı seyyah Abderî, Debbâğ'ı 688 (1289) yılında Kayrevan'da ziyaret etmiş, onun yaşının ilerlemiş olmasına rağmen dinç ve hâfızasının kuvvetli olduğunu görmüş, ilme ve ilim erbabına önem verdiğini, et-